

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

Povereníctvo školstva, vied a umení v Bratislave.

Číslo: 124539/50-IV/1.

V Bratislave dňa 19. júna 1950.

Vec: Vedecké ústavy, spoločnosti a
múzeá, Smernice o organizovaní,
metódach a obsahu vedeckej
práce.

Slovenské národné múzeum,

Turč.Sv.Martin.

- Z OBSAHU: K I L I Á N O V Á, Gabriela – P O P E L K O V Á, Katarína:
Zavádzanie marxistickej etnografie v národopise na Sloven-
sku: zmena vedeckého myslenia?
Z A J O N C, Juraj: Výskum v okrese Modrý Kameň v roku
1950 ako príklad prenikania marxizmu do slovenského
národopisu
B E N Ž A, Mojmír: Výskumné a prezentačné aktivity SNM
v Martine v 50. rokoch 20. storočia
S T O L I Č N Á, Rastislava: PhDr. Michal Markuš, CSc.
(1912 - 2004) v súradniciach 50. – 70. rokov 20. storočia
S L A V E C - G R A D I Š N I K, Ingrid: "Marxistický program"
v slovinskej etnológii?

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) vychádza päťkrát ročne v Ústave etnológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Prvé štyri čísla každého ročníka sú v slovenskom jazyku, piate číslo je v anglickom jazyku.

Slovenský národopis prezentuje výsledky výskumu v oblasti etnológie, kultúrnej/sociálnej antropológie a príbuzných disciplín. Príspevky uverejnené v časopise sú teritoriálne orientované na územie Slovenska a región Strednej Európy, zamerané sú na analýzu sociálnych javov založenú na dátach získaných prostredníctvom terénneho výskumu. Redakcia časopisu preferuje príspevky analytického, teoretického alebo syntetizujúceho charakteru, ktoré prispievajú k aktuálnym diskusiám v sociálnych vedách. Tematicky je časopis zameraný najmä (nie však výhradne) na etnický, kultúrny a historický vývin v Strednej Európe, na sociálne a kultúrne aspekty ekonomickej a politickej transformácie, na modernizačné procesy v urbánnom i rurálnom prostredí, na etnickú a menšinovú problematiku, na problémy kultúrneho dedičstva v európskom kontexte, ako aj na dejiny spoločenskovedných disciplín. Okrem problémovo orientovaných vedeckých štúdií časopis uverejňuje tiež materiállové štúdie, recenzie a anotácie kníh, rozhovory, diskusné príspevky a správy o dianí v sociálnych vedách. Časopis poskytuje priestor na diskusie o kľúčových problémoch v sociálnych vedách, ako aj na kritické komentáre k publikovaným príspevkom. Uverejnené štúdie prešli obojstranne anonymným oponentským konaním, oponenti sa vyberajú z medzinárodného okruhu odborníkov.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Gabriela Kiliánová

PREKLADY

John Minahane (do angličtiny)

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Hana Hlášková Michaela Ferencová
Tatiana Bužeková Tatiana Podolinská

JAZYKOVÉ KOREKTÚRY

Zora Vanovičová (slovenčina)
John Connolly (angličtina)

REDAKČNÁ RADA

Marta Botiková, Dušan Deák, Lubica Droppová, Bernard Garaj, Martin Kanovský, Eva Krekovičová, Jan Krist (ČR), Peter Salner, Zdeněk Uherek (ČR), Miroslav Válka (ČR), Iveta Zuskinová

REDAKČNÝ OKRUH

Regina Bendix (Georg August University of Göttingen, Germany), Michal Buchowski (Adam Mickiewicz University of Poznań, Poland), Ingrid Slavec Gradišnik (Slovenian Academy of Sciences and Arts, Slovenia), Ulrich Kockel (University of Ulster, United Kingdom), Vladimir Penchev (Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria), Dragana Radojičić (Serbian Academy of Sciences and Arts, Serbia), Klaus Roth (Ludwig Maximilian University of Munich, Germany), Davide Torsello (University of Bergamo, Italy), Helena Wulff (University of Stockholm, Sweden), Elena S. Uzeneva (Russian Academy of Sciences, Russia)

OBÁLKA

List Poverenictva školstva, vied a umení v Bratislave Slovenskému národnému múzeu v Turčianskom Sv. Martine zo dňa 19. júna 1950. Zo štúdie M. Benžu.

Slovenský národopis je evidovaný v medzinárodných bibliografických databázach: MLA, CEEOL, Ulrich's, Willings, CEJSH a ERIH (impaktovaná databáza ESF)

EDITORIAL

K i l i á n o v á, Gabriela – H l ô š k o v á,
Hana: Editorial.....407

ŠTÚDIE

K i l i á n o v á, Gabriela – P o p e l k o v á,
Katarína: Zavádzanie marxistickej
etnografie v národopise na Slovensku:
zmena vedeckého myslenia?..... 410

Z a j o n c, Juraj: Výskum v okrese Modrý
Kameň v roku 1950 ako príklad
penikania marxizmu do slovenského
národopisu..... 425

B e n ž a, Mojmir: Výskumné a pre-
zentačné aktivity SNM v Martine v 50.
rokoch 20. storočia..... 443

S t o l i č n á, Rastislava: PhDr. Michal
Markuš, CSc. (1912 - 2004) v sú-
radniciach 50. – 70. rokov 20. storo-
čia..... 465

S l a v e c-G r a d i š n i k, Ingrid:
“Marxistický program” v slovinskej
etnológii?..... 478

MATERIÁLY

F e t k o, Filip: Židovské obyvateľstvo v
oblasti Starej Ľubovne do polovice 19.
storočia..... 496

ROZHLADY – SPRÁVY – GLOSY

PhDr. Jaroslav Štika, CSc. (1931 – 2010)
(Magdaléna P a r í k o v á)..... 509

Jubilantka Zuzka Beňušková (Kornélia
J a k u b í k o v á)..... 510

XVI. medzinárodná konferencia orálnej
histórie (Zuzana P r o f a n t o v á –
Monika V r z g u l o v á)..... 514

Antropologický ateliér “Ritual, Conflict
and Consensus: Comparing Case
Studies in Asia and Europe” (Juraj
P o d o b a)..... 517

Seminár “Folklór a folklorizmus v pro-
cesoch komunikácie” venovaný jubi-
leu prof. Milana Leščáka (Alexandra
B i t u š í k o v á)..... 519

Etnofilm Čadca 2010 (Daniela J u r i s o-
v á)..... 521

II. medzinárodná vedecká konferencia
Univerzity J. Selyeho v Komárne a jej
interdisciplinárna sekcia o výskume
stereotypov (Marta B o t í k o v á)..... 524

Trinásta svetová konferencia o kultúre
a spoločnosti v Maháráštre (Dušan
D e á k)..... 526

Výročná konferencia Collegia Carolina
(Juraj P o d o b a)..... 529

Medzinárodná vedecká konferencia:
(Barbora J o m b í k o v á) 532

RECENZIE – ANOTÁCIE

Petr Lozoviuk: Interethnik im Wissen-
schaftsprozess. Deutschsprachige
Volkskunde in Böhmen und ihre
gesellschaftlichen Auswirkungen (Ju-
raj P o d o b a)..... 535

Margita Jágerová: Posledné zbohom...
Súčasný pohrebný obyčaj (Gabriela
K i l i á n o v á)..... 543

Nováková, Katarína: Vinohradníctvo a
vinohradníci v procesoch transformácií
(Katarína P o p e l k o v á)..... 546

OBSAH 58. ROČNÍKA

CONTENTS

EDITORIAL

- K i l i á n o v á, Gabriela – H l ô š k o v á, Hana: Editorial..... 407

ARTICLES

- K i l i á n o v á, Gabriela – P o p e l k o v á, Katarína: The Introduction of Marxist Ethnography in Ethnology in Slovakia: A Change in Scholarly Thinking?..... 410
- Z a j o n c, Juraj: Research in the Modrý Kameň Region in 1950, as an Instance of the Penetration of Marxism into Slovak Ethnology..... 425
- B e n ž a, Mojmir: Research and Exhibition Activities in the Slovak National Museum in Martin during the 1950s..... 443
- S t o l i č n á, Rastislava: PhDr. Michal Markuš, CSc. (1912-2004) in the Timeframe of the 1950s-1970s..... 465
- S l a v e c-G r a d i š n i k, Ingrid: The “Marxist agenda” in Slovenian ethnology..... 478

RESEARCH REPORTS

- F e t k o, Filip: The Jewish Population in the Stará Ľubovňa Area to the mid-19th Century..... 496

NEWS

- Obituary for PhDr. Jaroslav Štika, CSc. (Magdaléna P a r í k o v á)..... 509
- Zuzka Beňušková's Jubilee (Kornélia J a k u b í k o v á)..... 510
- XVI International Conference on Oral History (Zuzana P r o f a n t o v á – Monika V r z g u l o v á)..... 514
- Anthropological Workshop “Ritual, Conflict and Consensus: Comparing Case Studies in Asia and Europe” (Juraj P o d o b a).... 517

- Seminar “Folklore and Folklorism in the Processes of Communication”, dedicated to Prof. Milan Leščák on his Jubilee (Alexandra B i t u š í k o v á)..... 519
- Ethnofilm Čadca 2010 (Daniela J u r i s o v á)..... 521
- II International Academic Conference of the Interdisciplinary Section on the Research of Stereotypes, J. Selye University, Komárno (Marta B o t í k o v á)..... 524
- Thirteenth World Conference on Culture And Society in Maharashtra (Dušan D e á k).... 526
- Annual Conference of Collegium Carolinum (Juraj P o d o b a)..... 529
- International Academic Conference: June 1-3, 2010, Bratislava (Barbora J o m b í k o v á)..... 532

BOOK REVIEWS – ANNOTATIONS

- Petr Lozoviuk: Interethnik im Wissenschaftsprozess. Deutschsprachige Volkskunde in Böhmen und ihre gesellschaftlichen Auswirkungen (Juraj P o d o b a)..... 535
- Margita Jágerová: The Last Goodbye... Contemporary Funeral Customs (Gabriela K i l i á n o v á)..... 543
- Nováková, Katarína: Vinegrowing and Vineyard Owners in the Processes of Transformation (Katarína P o p e l k o v á)..... 546

CONTENTS OF THE 58th VOLUME

Ako sa ukazuje, zameranie na dejiny vedy zažíva v sociálnych a humanitných vedách, najmä v strednej a východnej Európe, konjunktúru. Možno tak súdiť na základe počtu odbornej literatúry, ktorá sa objavila v ostatných dvoch dekádach napríklad v sociológii, psychológii, v historiografii, v neposlednom rade aj v etnológii, sociálnej a kultúrnej antropológii. Okrem obvyklej potreby sumarizovať a hodnotiť stav výskumu v disciplíne v rôznych témach alebo v rôznych metodologických a teoretických smeroch, čo je činnosť, ktorá patrí k normálnemu chodu vedeckej práce, ku konjunktúre zaiste prispela politická zmena v roku 1989. Rozpad tzv. socialistického bloku a následné spoločenské, ekonomické, kultúrne a ideové transformačné procesy vyvolali spravidla potrebu reflexie vedeckých výskumov z obdobia socializmu a postsocializmu. V etnológii/ antropológii môžeme pripomenúť napríklad podnetný článok Ernesta Gellnera (1992), ktorý sa vyjadril k situácii vo vedeckom bádani v Európe krátko po politickej zmene. Zo strany vedkýň a vedcov na Slovensku sa bezprostredne po roku 1989 objavili príspevky o etnológii v období socializmu napríklad od Milana Leščáka (1991), v špeciálnom čísle *Národopisných informácií* (Diskusia o našej vede 1991), do ktorého prispeli svojimi názormi Eva Krekovičová, opäť Milan Leščák, Arne Mann, Juraj Podoba a Peter Salner. V Česku podobne vzniklo dvojčíslo časopisu *Umění a řemesla* (JEŘÁBEK – KANDERT – MORAVCOVÁ – HOLÝ 1991). Po istej odmlke sa otázky o etnológii/ antropológii v období socializmu opäť intenzívnejšie vrátili do diskusie napríklad v dvoch dieloch publikácie *Studying Peoples in the People's Democracies* (HANN – SÁRKÁNY – SKALNÍK eds. 2005; MICHĂILESCU – ILIEV – NAUMOVIĆ eds. 2008), v ktorých autorky a autori analyzovali premeny oboch disciplín v rokoch 1948 - 1989 v Československu, Maďarsku, NDR, Poľsku (I. diel) a v Bulharsku, Rumunsku a Srbsku (II. diel). Vstup do nového milénia bol pre viaceré vedecké komunity opäť podnetom, ktorý viedol k zamysleniam o etnologickom/ antropologickom bádani pred a po roku 1989 (napríklad HOLUBOVÁ – PETRÁŇOVÁ – WOITSCH eds. 2002; KILIÁNOVÁ – KÖSTLIN – NIKITSCH – STOLIČNÁ eds. 2005). V uvádzaní ďalších štúdií a publikácií, ktoré sa venovali reflexii etnologického/ antropologického výskumu na Slovensku, Česku alebo aj v iných krajinách by sme mohli ďalej pokračovať. Tu sme uviedli len niekoľko príkladov.

Do spomenutej diskusie by chcelo prispieť i toto číslo Slovenského národopisu. Prináša niekoľko príspevkov, ktoré sú výsledkami bádania v projekte VEGA *Etnológia na Slovensku v druhej polovici 20. storočia*. Dejiny vedeckého myslenia, riešeného v rokoch 2008 - 2010. Projekt sa zamerával na výskum vedeckého myslenia v odbore etnológia (národopis), pričom riešil otázky, aké teórie a metodológie, ideové prúdy a základné koncepty sa presadzovali v etnologickom bádani na Slovensku po druhej svetovej vojne. Ďalej sledoval, aký dopad mali politické zmeny po roku 1948 a nástup ideológie marxizmu-leninizmu na bádanie v disciplíne. Riešiteľky a riešitelia sa opreli o štúdium odborných textov, a zároveň o archívne výskumy i o rozhovory s bádatelkami a bádatelmi, ktorí vedecky pracovali v skúmanom období. Vzhľadom na relatívne bohatý archívny a iný empirický materiál sa riešiteľský tím nakoniec rozhodol zúžiť skúmané obdobie po druhej svetovej vojne na približne jedno, v niektorých témach na dve desaťročia, aby mohol vykonať hĺbkové sondy do vybraných výskumných tém. Riešiteľský kolektív sa konkrétne sústredil na dejiny teoretických konceptov, na históriu vybraných etnologických inštitúcií a ich premien po roku 1948, na niektoré vedecké osobnosti, pričom sledoval ich činnosť a stratégie v období silného vplyvu ideológie a politickej moci na vedecké bádanie.

Riešiteľky a riešitelia tiež venovali pozornosť niekoľkým vedeckým projektom ako príkladom organizácie vedeckej práce, metód, metodológie a ich zmien na začiatku 50. rokov 20. storočia.

Časť riešiteľského kolektívu predniesla svoje výsledky na medzinárodnej konferencii 1. – 3. 6. 2010 v Bratislave, na ktorej v kruhu kolegyň a kolegov z Česka, Slovinska a Srbska diskutovali o poznatkoch z projektu o dejinách, ako aj z druhého VEGA projektu, riešeného v Ústave etnológie SAV Folklórne žánre a sociálna komunikácia. Oba projekty boli totiž v rokoch 2009-2010 napojené na bilaterálny projekt APVV (Agentúra pre vedu a výskum) Slovensko-slovinské paralely v etnologických a folkloristických štúdiách, preto v rámci medzinárodného projektu zorganizovali spoločné vedecké podujatie.

Číslo otvára štúdiu Gabriely Kiliánovej a Kataríny Popelkovej, zaoberajúca sa pomerne krátkym časovým úsekom dejín etnológie na Slovensku, a to od konca 40. rokov do polovice 50. rokov 20. storočia. V tom období prebehlo niekoľko diskusií o cieľoch, metódach i predmete bádania v disciplíne, ktoré sa ukončili zavedením marxistickej etnografie. Nový teoretický smer, preberaný zo sovietskej vedy, autorky sledujú v súvislosti s vedeckou činnosťou novovzniknutého Národopisného ústavu SAVU (neskôr SAV). Spoločenské a politické kontexty zavádzania marxistickej etnografie popisujú na pozadí konania aktérov skúmaných procesov, ich stratégií, vzájomných vzťahov vo vnútri vedeckej komunity a širšie v spoločnosti.

Juraj Zajonc prostredníctvom rekonštrukcie terénnej výskumnej akcie, ktorú v roku 1950 realizoval Národopisný ústav SAV v okolí mesta Modrý Kameň na juhu strednej časti Slovenska, analyzuje prenikanie komunistickej ideológie do disciplíny v totalitnom systéme. V rámci tohto výskumu pracovníci Národopisného ústavu SAV v dobe od prípravy až po publikovanie jeho výsledkov začali etnológiu v teoretickom a metodologickom smerovaní programovo orientovať na marxizmus.

Príspevok Mojmir Benžu analyzuje vývoj Slovenského národného múzea v Martine v 50. rokoch 20. storočia, zvlášť jeho výskumné a expozičné aktivity, ktoré prebiehali vo dvoch rovinách. Na jednej strane vývoj pokračoval pôvodným smerovaním, nadväzujúc na aktivity predchádzajúceho obdobia. Vedenie múzea malo snahu vybudovať ústredné vlastivedné, od druhej polovice 50. rokov národopisné múzeum s celoslovenskou pôsobnosťou. V druhej rovine vývin múzea v tomto období prebiehal pod tlakom ideologických predstáv štátnych a politických orgánov. Do určitej miery múzeum tomuto tlaku podľahlo a prispôbilo mu plány výskumnej aj výstavnej činnosti.

Rastislava Stoličná charakterizuje jednu z osobností slovenskej etnografie, PhDr. Michala Markuša, CSc. z troch zorných uhlov: muzeálnej, vedecko-organizačnej a vedeckovýskumnej praxe s cieľom ukázať, ako sa postupne menilo jeho pracovné zameranie a ako sa vo svojich vedeckých výstupoch vyrovnával s novou, marxisticko-leninskou vedeckou interpretáciou. Jeho prínos pre dejiny etnografie na Slovensku spočíva v tom, že „objavil“ problematiku tradičnej kulinárnej kultúry a položil seriózne základy metodických postupov jej výskumu.

Číslo ďalej prináša štúdiu Ingrid Slavec-Gradišnik, ktorá vystúpila na medzinárodnej konferencii v Bratislave, a zároveň pripravila obsiahly výstup zo spomínaného bilaterálneho projektu APVV. V štúdiu sa venuje „marxistickému programu“ v etnológii v Slovinsku v období po druhej svetovej vojne. Sumarizuje informácie o činnosti inštitúcií, hlavných aktérov v disciplíne a o novom výskumnom programe ľudovej kultúry krátko po skončení druhej svetovej vojny. Potom sa zaoberá príčinami rozchodu s paradigmatom ľudovej kultúry na začiatku 60. rokov 20. storočia na príklade názorov Slavka Kremenseka, odborného asistenta a neskôr profesora na univerzite v Lubľane. Článok uzatvárajú autobiografické výpovede Kremenseka o zmene výskumného zamerania v etnológii v skúmanom období.

Zostavovateľky čísla dúfajú, že publikované príspevky obohatia poznatky o dejinách etnológie o nové informácie, prinesú podnety do diskusie i inšpirácie pre ďalšie bádanie. Redakcia plánuje publikovať štúdie o dejinách etnológie v krajinách strednej a východnej Európy i v niektorom z budúcich čísel Slovenského národopisu.

Gabriela Kiliánová – Hana Hlôšková

LITERATÚRA

- Diskusia o našej vede (1991): Príspevky E. Krekovičová, Milan Leščák, Arne Mann, Juraj Podoba, Peter Salner. In: *Národopisné informácie*, 2, s. 117-131.
- GELLNER, E. (1992): Anthropology and Europe. In: *Social Anthropology*, 1, s. 1-7.
- HANN, C. – SÁRKÁNY, M. – SKALNÍK, P. eds. (2005): *Studying Peoples in the People's Democracies I: Socialist Era Anthropology in Eastern and Central Europe*. LIT Verlag, Münster.
- HOLUBOVÁ, M. – PETRÁŇOVÁ, L. – WOITSCH, J. eds. (2002): *Česká etnologie 2000*. Etnologický ústav Akademie věd České republiky, Praha.
- JEŘÁBEK, R. – KANDERT, J. – MORAVCOVÁ, M. – HOLÝ, L. eds. (1991): Budoucnost etnografie? In: *Umění a řemesla 1-2*.
- KILIÁNOVÁ, G. – KÖSTLIN, K. – NIKITSCH, H. – STOLIČNÁ, R. eds. (2005): Ethnology in Slovakia at the Beginning of the 21th Century: Reflections and Trends. Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Ethnologie der Universität Wien No. 27, *Etnologické štúdie č. 9*, Ústav etnológie SAV, Wien - Bratislava.
- LEŠČÁK, M. (1991): Horizonty súčasného slovenského národopisu (od etnológie cez etnografiu, ľudovedu, národopis k etnológii). In: *Múzeum*, 2, 1-5.
- Národopisné informácie* - citované ako Diskusia o našej vede, pozri hore.
- MICHÁILESCU, V. – ILIEV, I. – NAUMOVIC, S. eds. (2008): *Studying Peoples in the People's Democracies II: Socialist Era Anthropology in East-Central Europe*. LIT Verlag, Münster.

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied

Adresa redakcie:

Klemensova 19

813 64 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: slovensky.narodopis@savba.sk

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma:

Slovak Academic Press, Ltd.

P.O. Box 57, Nám. Slobody 6

810 05 Bratislava

Slovakia

e-mail: sap@sappress.sk

Elektronická verzia prístupná na:

<http://www.sappress.sk>

<http://www.uet.sav.sk/slovenskynarodopis.htm>

Registračné číslo: 7091

SLOVAK ETHNOLOGY

Journal of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 58, 2010, Number 4

Address of the Editorial Office:

Ústav etnológie SAV, Klemensova 19,

813 64 Bratislava, Slovakia, e-mail: slovensky.narodopis@savba.sk

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd., P.O. Box 57, Nám. slobody 6,

810 05 Bratislava, Slovakia, e-mail: sap@sappress.sk

and

SLOVART G.T.G. Ltd., Krupinská 4,

P.O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

ISSN 1335-1303
EV 3355/09

MIČ 49 616
